

Ключевые слова: диалогическое взаимодействие, субъект-субъектный подход, диалогические технологии.

Zelenska Lilia, Tymchenko Svitlana. Dialogic Interaction in Communicative Skills' Formation of the Future Aviation Specialists.

The article deals with dialogic interaction in professional communicative skills' formation of the future aviation specialists. The paper defines that the nature of any dialogue is in the subjects' equality of dialogic interaction. The main task of the research is to develop an importance of dialogic interaction in the process of professional training which is aimed at communicative skills' formation of the future aviation specialists. It goes without saying that the organization of dialogic communication is the main task of high school teachers. Dialogic interaction ensures the high level of teachers' and students' activity, creates favorable conditions for emotional students' training. The main approach «a subject – a subject» (a teacher – a student) is highlighted in the article. It's proven that dialogic interaction of the future aviation specialists is ensured by complex dialogic technologies which considered to be the best ones in communicative training organization. It's determined that dialogic interaction arouses students' interest to study, provide communicative activity stimulation and creative potential formation of future aviation specialists. So it has been proved that dialogic interaction enables professional communicative skills' formation of the future aviation specialists.

Key words: dialogic interaction, approach «a subject – a subject», dialogic technologies.

УДК 378.311

Олександр Керницький, к.пед.н., доцент
Національна академія Національної гвардії України

**ТРЕНІНГОВІ МЕТОДИ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ
ДО ЗАСТОСУВАННЯ СУБ'ЄКТ-СУБ'ЄКТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ**

У статті визначено роль педагога у навчанні студентів, розглянуто сутність та етапи занять з елементами соціально-психологічного тренінгу щодо формування готовності майбутніх інженерів-педагогів до застосування суб'єкт-суб'єктної взаємодії, описано способи проведення таких занять зі студентами, етапи експериментальної перевірки моделі формування готовності майбутніх інженерів-педагогів до застосування суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Ключові слова: майбутні інженери-педагоги, суб'єкт-суб'єктна взаємодія, готовність майбутніх інженерів-педагогів до застосування суб'єкт-суб'єктної взаємодії, тренінгові заняття.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Метою сучасної вищої школи є формування фахівця, компетентного в певній галузі знань, з активною громадською позицією, самостійного, здатного до адекватного оцінювання будь-якої проблеми, з відповідними вміннями й навичками [2].

Сучасний інженер-педагог має володіти ґрунтовними теоретичними знаннями, професійними вміннями й навичками, вміти мобілізувати трудові колективи на ефективне впровадження нових педагогічних технологій [1]. Процес їх професійного становлення багато в чому залежать від наявності знань про стратегії взаємодії учасників освітнього процесу, від взаємності дій її суб'єктів у ВНЗ [3].

Опитування викладачів (57 осіб, стаж 5-10 років) дало можливість наголосити на таких аспектах:

- 72% викладачів – повно уявляють сутність суб'єкт-суб'єктних відносин у педагогічній діяльності;
- 64% викладачів – знають про методи та форми застосування суб'єкт-суб'єктних відносин у педагогічній діяльності;
- 40% – систематично намагаються застосовувати саме суб'єкт-суб'єктні відносини у педагогічній діяльності.

Ознайомлення з результатами наукових пошуків учених і практичним досвідом роботи з формування суб'єкт-суб'єктної взаємодії, дало змогу виявити суперечності між:

соціальним замовленням щодо підготовки майбутніх інженерів-педагогів до суб'єкт-суб'єктної взаємодії у навчально-виховному процесі і недостатністю теоретико-методологічного обґрунтування цієї проблеми;

зростанням значення застосування особистісно орієнтованих і суб'єктно-діяльнісних методик і технологій та недооцінкою ролі цього фактора у професійній діяльності інженерів-педагогів у ПТНЗ;

запитом освітньої галузі на всебічну підготовленість майбутніх інженерів-педагогів для професійної діяльності і нерозробленістю технологічних засад їх підготовки до суб'єкт-суб'єктної взаємодії у педагогічній діяльності;

високим темпом розвитку методів і засобів технологій навчання та виховання і їх неадекватністю відображення у змісті, методах, формах і засобах суб'єкт-суб'єктної взаємодії для майбутньої педагогічної діяльності інженерів-педагогів.

Аналіз наукових джерел і публікацій. Основні наукові засади організації вищої професійної та професійно-педагогічної освіти в Україні розробляють В. Луговий, П. Лузан, В. Манько, О. Сухомлинські, В. Ягупов та ін. Реформування освіти сьогодні пов'язують з обґрунтуванням найбільш ефективної стратегії взаємодії учасників освітнього процесу, що сприяє розвитку їх особистостей. Різні аспекти цієї проблеми вивчали М. Алексеев, О. Асмолов, Г. Балл, В. Беспалько, С. Братченко, В. Давидов та ін.

Важливого значення в дослідженні даної проблеми набуває підхід до розгляду людини як активного суб'єкта життєдіяльності в освітньому середовищі, висвітлений у працях К. Абульханової-Славської, Б. Ананьєва, П. Блонського, Д. Ельконіна, О. Леонтьєва та інших.

Більшість з цих дослідників визначають роль педагога в процесі навчання як провідну, оскільки саме він організує взаємодію, обирає відповідні її моделі. Однак сучасним теорії та практиці бракує фундаментальних досліджень.

Мета статті полягає у визначенні ролі педагога у навчанні студентів, сутності та етапів занять з елементами соціально-психологічного тренінгу щодо формування готовності майбутніх інженерів-педагогів до застосування суб'єкт-суб'єктної взаємодії, опису способів проведення таких занять зі студентами, експериментальній перевірці моделі формування готовності майбутніх інженерів-педагогів до застосування суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Виклад основного матеріалу. Використання суб'єкт-суб'єктних відносин надає навчально-виховному процесу особистісної форми. Формування суб'єкта професійної діяльності необхідно дійсно розглядати як основну мету навчально-виховного процесу, а навчання і виховання - як засоби її досягнення [4].

Результативність формування готовності майбутніх інженерів-педагогів до застосування суб'єкт-суб'єктної взаємодії детермінувалася введенням у методику навчання елементів творчої активності: новизни, оригінальності, доцільності, нетрадиційності тощо. Сприятиме формуванню готовності до застосування суб'єкт-суб'єктної взаємодії участь студентів в круглих столах, семінарах, диспутах, наукових конференціях, наукових студентських гуртках, творче виконання курсових, дипломних проектів.

Складність навчального завдання повинна бути такою, щоб пізнавальні можливості студента дозволяли її подолати в напруженій розумовій праці. Послідовне виконання представленої системи навчальних завдань передбачає поетапну реалізацію навчально-пізнавальної активності студентів – репродуктивну, репродуктивно-продуктивну, продуктивну і творчу.

Практичний досвід переконує, що формуванні рефлексії, самоаналізу, комунікативності тощо найбільш повно відбувається при застосуванні елементів соціально-психологічного тренінгу. Для цього обсяг групи становив 12-15 осіб. Перед проведенням занять студентам повідомлялося про дотримання принципів групи: відкритості, доброзичливості, суб'єкт-суб'єктної взаємодії, взаєморозуміння, активності, партнерського спілкування та ін.

Кожне заняття з елементами соціально-психологічного тренінгу проходило у такі етапи: розминка, основні вправи й підсумкова рефлексія. Заняття проходило у вільній атмосфері, де учасники сиділи по колу, що створювало певну рівність усіх учасників, допомагало проаналізувати процеси, які розгорталися на занятті.

Під час розминки проводилася низка завдань і вправ, спрямованих на створення атмосфери відвертості, емпатії, довіри між студентами. Вправи включали фізичні рухи, що зменшували психофізичну скрутність учасників, покращує взаємодію, активує можливість об'єднання у спільноти, обговорення та аналіз проблем.

Пропонувалися думки членів групи, що виражені у словесних формах, спеціально підготовлених ведучим: «Я відчуваю, що...», «Я впевнений, що...». Такі заняття закінчувалися підсумковими висловлюваннями від вражень щодо теми й заняття в цілому.

Викладач пропонував тему для дискусії, де кожен з учасників повинен обґрунтувати власне судження, наприклад з проблеми, що складного в діяльності інженерів-педагогів. Викладач оцінював значущість і ступінь вагомості кожного твердження та порівнював їхню переконливість. Мета такої дискусії полягала в з'ясуванні вагомості аргументів та їхнього впливу на думку суб'єктів.

Завдання, яких допомагає досягти метод групової дискусії: аналізувати реальні ситуації, слухати і взаємодіяти, формулювати проблему та характеризувати її, усвідомлювати роль стереотипів, долати страх перед виступом, невіру у свої сили.

Стиль спілкування характеризувався взаємоповагою, ввічливістю, педагогічним оптимізмом, опорою на потенціал особистості, поєднанням доброзичливої вимоги і довіри, відкритістю, емоційним прийняттям партнера; прагненням до взаєморозуміння, співробітництва, індивідуальним підходом до вирішення педагогічних ситуацій, спрямованістю на дискусію завдяки адекватній самооцінці кожного учасника. При такому спілкуванні передача має важливе значення. Також впроваджувалися спеціальні прийоми, які полегшували висловлення думок, пошук ідей за принципом мозкового штурму: заборона будь-якої критики пропонованих ідей; заохочення формулювання будь-яких ідей; повідомлення якомога більшої кількості ідей.

На основі завдань тренінгу вправи були як комунікативними, так й креативними, сенситивними тощо. Результатом проведення вправ зворотного зв'язку було повне уявлення учасників про свою унікальність, збагачення свідомості позитивними, емоційно забарвленими образами. У сукупності вони розвивали самосвідомість, що давало можливості більш повної взаємодії з іншими людьми та навколишнім світом.

При проведенні тренінгів застосовувались різні активні методи, які дозволяли досягати поставленої мети. Поєднання у тренінгу різних вправ з ігровими методами вирішення завдань і забезпеченням цілеспрямованої групової дискусії за їх результатами дозволили сприяти розвитку учасників тренінгу у напрямку формування готовності майбутніх інженерів-педагогів до застосування суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Студентам також був запропонований спецкурс, зміст якого посилював професійну адаптацію майбутніх інженерів-педагогів та розвивав:

- узгодженість цілей діяльності в процесі роботи, адекватність поведінки, її відповідність чинним соціальним правилам;
- уміння брати на себе відповідальність;
- уміння взаємодіяти в середовищі студентів;
- емпатійність у міжособистісних стосунках;
- уміння зіставляти власні інтереси з інтересами інших осіб;
- уміння застосовувати різні технології взаємодії;

- здатність до соціальної рефлексії;
- критичність, відкритість до нового досвіду під час навчання;
- механізми самовдосконалення;
- позитивний емоційний настрій.

Розроблений нами спецкурс оптимізував розвиток когнітивної (рухової, емоційної, образної пам'яті, мислення, уваги, уяви, чіткості мови, уміння вербалізувати власні думки); емоційної (безконфліктність, позитивне ставлення, відвертість, толерантність, стресостійкість тощо) та поведінкової сфер (самоконтроль, саморегулювання, упевненість у собі, адаптивність).

В основу його розробки було покладено особистісно орієнтований, компетентнісний, суб'єктно-діяльнісний підходи. Було враховано педагогічні принципи системності: єдності змістового та процесуального компонентів навчального процесу; відповідності професійної підготовки закономірностям навчання у вищій школі.

Упроваджений спецкурс синтезував педагогічні та психологічні знання в контексті формування готовності майбутніх інженерів-педагогів до застосування суб'єкт-суб'єктної взаємодії. У ньому представлено навчальний матеріал на основі особистісно орієнтованих технологій, методів проблемного навчання, інтерактивних технологій, що включають активні методи. Такі методи та технології забезпечують формування готовності майбутніх інженерів-педагогів до застосування суб'єкт-суб'єктної взаємодії та, вміння майбутнього фахівця брати на себе відповідальність за ухвалені рішення, за колектив, сприймати позицію інших на суб'єкт-суб'єктній основі.

Для організації практичного навчання був розроблений дидактичний комплект «Взаємодія», що включав навчальні професійно-орієнтовані завдання для студентів, що мали інтерактивний характер. Навчання розпочиналося з репродуктивного виду: від цілковитого копіювання до застосування в типових ситуаціях. Після того, як способи такої діяльності засвоєні, пізнавальна активність студента переходила на інший рівень – продуктивний. В продуктивній діяльності формувалися нові способи дій, знання застосовувалися в квазіпрофесійних ситуаціях.

На найнижчому рівні оволодіння знаннями студенти майже не виявляли активності, оскільки цього не вимагала мета роботи: усі компоненти завдання були відомі (мета, дії, умова). Складнішим був наступний рівень репродуктивної діяльності – алгоритмічний, який вимагав прояву пізнавальної активності студента (у навчальному завданні даного рівня вже задано мету та умову).

У завданні евристичного рівня було вказано лише мету, а студенту треба було домислити ситуацію та обрати дії, які могли б допомогти розв'язати завдання.

Перед використанням комплекту «Взаємодія» та різнорівневих навчальних завдань проводилося діагностування рівня сформованості знань студентів. Цей етап забезпечував індивідуалізацію навчання студентів.

Під час навчання викладач не лише контролював, а й ефективно керував навчально-пізнавальною діяльністю студентів, спрямовуючи пізнавальний розвиток від нижчих до вищих рівнів.

Для реалізації моделі формування готовності майбутніх інженерів-педагогів до застосування суб'єкт-суб'єктної взаємодії упроваджено принцип послідовності, що вможливив системну побудову процесу формування такої готовності.

Розроблена нами модель формування готовності майбутніх інженерів-педагогів до застосування суб'єкт-суб'єктної взаємодії оптимізує розвиток умінь та навичок до застосування суб'єкт-суб'єктної взаємодії, саморозвиток, самореалізацію студента шляхом підвищення емпатії, рефлексивності, здатність конструктивно висловлювати власну позицію, зіставляти особисту думку з позиціями оточення та водночас обстоювати власне бачення, розвиток прогностичності тощо.

Експериментальну перевірку ефективності запропонованої моделі в умовах навчально-виховного процесу ВНЗ виконано за допомогою введення в навчальний процес, зокрема в

дисципліни психолого-педагогічного спрямування, інформації, що відображає проблему формування готовності майбутніх інженерів-педагогів до застосування суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Засвоєні студентами знання перевірені шляхом оцінювання усних відповідей, самостійних робіт, тестових завдань. Для оцінювання участі враховано активність студентів на семінарських заняттях під час проведення групових дискусій. Проаналізовано активність студентів у рольових, ділових іграх за допомогою рейтингів та таблиць оцінювання їх участі, що були заздалегідь складені та перевірені.

Також сприяв перевірці рівня сформованості готовності майбутніх інженерів-педагогів до застосування суб'єкт-суб'єктної взаємодії такий метод контролю як усне опитування. Тут основними методичними правилами були такі:

1. Конкретність запитань, що були сформульовані чітко і ясно.
2. Існування системи у постановці запитань, при якій питання на відтворення знань (репродуктивні) поступово змінювалися такими, що потребують застосування знань і вмінь у дещо змінених умовах (реконструктивні).
3. Залучення студентів до розумового пошуку, щоб вони самі пояснювали, висловлювали самостійну думку.
4. Опитування студентів у вигляді групової форми занять. Одні відповідають, а решта слідує за відповідями, оцінює правильність міркувань, виправляє хибні.

При цьому створювалася атмосфера продуктивної роботи, високої пізнавальної активності, уважності, творчості.

До того ж усне опитування також виконує виховну і навчальну функції контролю: методично грамотне коментування відповідей студентів викладачем, його обґрунтовані оціночні судження щодо їх роботи сприяє вихованню відповідальності, толерантного ставлення до думки іншого, самостійності майбутніх інженерів-педагогів.

Висновки. Визначено роль педагога у навчанні студентів, розкрито сутність та етапи занять з елементами соціально-психологічного тренінгу щодо формування готовності майбутніх інженерів-педагогів до застосування суб'єкт-суб'єктної взаємодії, описано способи проведення таких занять зі студентами, експериментально перевірено модель формування готовності майбутніх інженерів-педагогів до застосування суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Список використаних джерел

1. Коваленко О. Е. Методика професійного навчання / О. Е. Коваленко, Є. В. Шматков, Н. О. Брюханова, Н. В. Корольова – Х.: ВПП «Контраст», 2008. – 488 с.
2. Балл Г. О. Орієнтири сучасного гуманізму в сучасній освітній, психологічній сферах / Балл Г. О. – Житомир: Волинь, 2008. – 232 с.
3. Велитченко Л. К. Психология педагогического взаимодействия: проблемы концептуализации / Л. К. Велитченко – Одесса: ЮНЦ АПН України, 2003. – 22 с.
4. Кручек В. А. Формування культури педагогічної взаємодії: монографія / В. А. Кручек. – К. : НАКККІМ, 2012. – 408 с.

Керницький Александр. Тренинговые методы в подготовке будущих инженеров-педагогов к применению субъект-субъектного взаимодействия

В статье определена роль педагога в обучении студентов, рассмотрены сущность и этапы занятий с элементами социально-психологического тренинга по формированию готовности будущих инженеров-педагогов к применению субъект-субъектного взаимодействия, описано способы проведения таких занятий со студентами, этапы экспериментальной проверки модели формирования готовности будущих инженеров-педагогов к применению субъект-субъектного взаимодействия.

Ключевые слова: *будущие инженеры-педагоги, субъект-субъектное взаимодействие, готовность будущих инженеров-педагогов к применению субъект-субъектного взаимодействия, тренинговые занятия.*

Kernitsky Alexander. Training methods in preparation of future engineer-teacher to the use of subject interaction.

In the article the role of the teacher in teaching students the essence and stages exercises with elements of social and psychological training on forming of future engineers-teachers to use subject-subject interaction, describes how to conduct such sessions with students, stages experimental verification of models formation of future engineers-teachers to use subject-subject interaction.

Based on the objectives of the training exercises were as communication, and so creative, sensitive and more. The result of the feedback exercise was complete picture of the participants on their uniqueness, enriching the minds of positive emotive images. Together, they developed the consciousness that give opportunities to more fully interact with other people and the outside world.

When conducting training sessions used different active methods that allow to reach the goal. The combination of training exercises with various playing methods of solving problems and providing a focused group discussion on the results allowed to contribute to the development of training participants towards the formation of future engineers-teachers to use subject-subject interaction.

Keywords: *future engineers, subject-subject interaction readiness of future engineers-teachers to use subject-subject interaction and training sessions.*

УДК 378.147:[37.011.3-051:62]

Олена Лаврентьєва, д.пед.н., доцент
ДВНЗ «Криворізький державний
педагогічний університет»

**МЕТОДОЛОГІЧНІ ВМІННЯ МАЙБУТНЬОГО ІНЖЕНЕРА-ПЕДАГОГА:
ПРОБЛЕМА СУТНОСТІ Й ГЕНЕЗИСУ РОЗВИТКУ**

У статті розкривається проблема сутності та змісту методологічних умінь майбутнього інженера-педагога; методологічні уміння презентуються як складні, що можуть бути представлені комплексом інтелектуальних, дослідницьких, проектувальних та рефлексивних умінь, а також розмежовані на загальнопрофесійні та спеціальні методологічні вміння, що характеризуються особливістю прийомів їх застосування інженером-педагогом у відповідній технічній галузі знань.

Ключові слова: *методологічні уміння, методологічні знання, система підготовки інженера-педагога.*

Постановка проблеми. З-поміж напрямів професійної підготовки майбутніх інженерів-педагогів сучасні дослідники (І. Аносов, О. Бережнова, В. Буряк, Г. Валєєв, С. Гончаренко, В. Красвський, Н. Крилова, В. Кушнір, О. Ходусов та інші) виокремлюють і наскрізну методологічну підготовку, що перебуває у взаємозв'язку із загальнонауковою й світоглядною підготовкою та спрямовується на формування в майбутнього фахівця широкого наукового кругозору, наукових інтересів, готовності до їх практичного творчого застосування, оволодіння основами системного аналізу, методологією науки, формування культури мислення, наукової комунікації й загального вміння вести наукові дискусії [3].

Методологічна підготовка передбачає формування в майбутнього педагога основних методологічних понять, оволодіння ним методами наукового дослідження, освоєння методології педагогіки й галузевих наук, формування узагальненої комплексної системи методологічної грамотності на основі міжпредметних та інтердисциплінарних зв'язків [8].

Провідною метою методологічної підготовки є формування в майбутніх фахівців основ методологічної культури, до складу якої входять і методологічні вміння.